

ISSN
2181-2126

2022
III SON

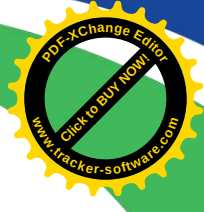
"ЛОГИСТИКА ВА ИҚТИСОДИЁТ"
илмий электрон журнали

"ЛОГИСТИКА И ЭКОНОМИКА"
научно-электронный журнал

"LOGISTICS AND ECONOMY"
scientific-electronic journal

www.economyjournal.uz

Электрон журнал Олий Аттестация комиссиясининг миллий илмий нашрлари рўйхатига киритилган.

ТАҲРИРИЯТ КЕНГАШИ

Таҳририят Кенгаши раиси

Муҳиддин Бахритдинович Калонов

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

Таҳририят Кенгаши раиси ўринбосари

Комил Раббимович Хотамов

иқтисодиёт фанлари доктори, профессор

Бош муҳаррир

Фаҳриддин Икромович Исаев

иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент

Таҳририят Кенгаши аъзолари:

и.ф.д., акад. Каландар Ходжаевич Абдурахманов

и.ф.д., проф. Абдуқодир Ҳамидович Тошқулов

т.ф.д., проф. Кунгратбай Авазимбетович Шарипов

и.ф.д., проф. Одил Қаландарович Абдурахманов

и.ф.д., доц. Мансур Пўлатович Эшов

и.ф.д., проф. Гулнора Каландаровна Абдурахманова

и.ф.д., проф. Мамаюнус Қаршибоевич Пардаев

и.ф.д., проф. Нодир Хосиятович Жумаев

и.ф.д., проф. Тулқин Хайитмуродович Фарманов

и.ф.д., проф. Алишер Жўраевич Тўйчиев

и.ф.д., проф. Адхам Азизович Фаттахов

и.ф.д., проф. Садридин Каримович Худойқулов

и.ф.д., проф. Султонали Умаралиевич Мехмонов

и.ф.д., проф. Шойзоқ Рахматович Холмўминов

т.ф.д., проф. Алимжон Ахмаджонович Рискулов

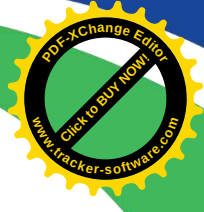
и.ф.ф.д.,(PhD) Kliment Lazarashvili (АҚШ, Жоржиа ХУ)

и.ф.д., проф. Hermann Sterzinger (Германия, Мюнхен ТУ)

и.ф.д., проф. Masato Hiwatari (Япония, Токио ХУ)

и.ф.д., проф. Михаил Исакович Кутер (Россия Федерацияси, Кубан ГУ)

и.ф.д., проф. Sung Dong Ki (Корея, Сеул МУ)

и.ф.д., проф. Татаьяна Борисовна Леберът (Россия Федерацияси, Урал ГНТУ)
и.ф.д., проф. Зият Ниязович Қурбанов
и.ф.д., проф. Шахноза Жасуровна Эргашходжаева
и.ф.д., проф. Акром Абдиевич Хошимов
и.ф.д., проф. Расул Олимович Холбеков
и.ф.д., проф. Ақтам Усманович Бурханов
и.ф.д., проф. Баходир Акрамович Хасанов
и.ф.д., проф. Каримжон Бакиджанович Ахмеджанов
и.ф.д., проф. Неъматулла Фатхуллаевич Каримов
и.ф.д., проф. Олим Мамаюнусович Пардаев
и.ф.д., доц. Бегматжон Юлдашалиевич Мақсудов
и.ф.д., проф. Нурбек Кадиорович Ризаев
и.ф.д., проф. Жаҳонгир Жалолдинович Урмонов
и.ф.д., Исламбек Машарипович Ниязметов
и.ф.д., доц. Нодира Баходировна Абдусаломова
и.ф.н., проф. Шахло Тургуновна Эргашева
и.ф.н., доц. Норбута Эшназарович Бабахалов
и.ф.ф.д (PhD), доц. Мунис Қурбонович Абдуллаев
и.ф.ф.д., проф. Одилжон Собирович Абдураззаков (Германия, Кёльн БМ)
и.ф.ф.д (PhD). Бобир Ортиқмирзаевич Турсунов
и.ф.ф.д (PhD). Мақсуд Сувонқулович Рустамов
и.ф.ф.д (PhD). Илҳом Ғиёзович Кенжаев
т.ф.ф.д (PhD). Ботир Инатович Абдуллаев

Масъул муҳаррир

и.ф.д., доц. Гулнора Мардиевна Шадиева

Веб-администратор А.Маматов

ЛОГИСТИКА ВА ИҚТИСОДИЁТ"

илмий электрон журнали

2022 йил
3 сон

МУНДАРИЖА:

Abdullaeva Sh. Abdulaev S.	<i>Is it worth to invest green? return based performance analysis</i>	8
Abrorov S.Z. Adxamjonov Sh.B.	<i>Dualistik moliya tizimiga ega mamlakatlarda islom moliyasining tahlili</i>	13
Akhmatova M.E.	<i>International connection of tourism and transport services</i>	20
Alimjanov N.X.	<i>O'zbekiston mintaqalarida sug'urta bozorini rivojlantirish muammolari</i>	24
Alimukhamedov Sh.P. Abdullayev B.I. Luqmonov M.M.	<i>Improvement of the method of ensuring the normative value of the coefficient of capacity utilization in city bus routes</i>	28
Axmadaliyeva N.	<i>Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida inson kapitalini rivojlantirish yo'llari</i>	34
Bakaeva M.A. Narzullaeva G.S.	<i>Reforms in new Uzbekistan: their economic and financial significance</i>	38
Butunov D.B. Bo'riyev Sh.X.	<i>"Ch" stansiyasi yuk poyezdlarini tuzish rejasining bajarilishi tahlili</i>	42
Igamova Sh.Z.	<i>Directions of activation of innovative activities at building materials enterprises</i>	48
Ismanov I.N.	<i>Buxgalteriya hisobi tizimida baholashning roli va ahamiyati</i>	54
Karimqulov J.I. Abduqaxorov B.O'.	<i>Offshor hududlar va ularning investitsiyalar mobilligini ta'minlashdagi ahamiyati</i>	60
Khakimov B.A. Sadibekova B.Dj. Turdikulov F.R.	<i>Do institutions really matter in financial market development?</i>	67
Khotamov A.Kh.	<i>Accounting and audit of finished product in light industry enterprises</i>	79
Muminova M.B.	<i>The impact of the bank's active and positive operations on the national economy</i>	84
Narbekova G.D.	<i>Umumumiy o'rta ta'lim muassasalarida byudjetdan tashqari mablag'lar hisobi</i>	90
Nasretdinova F.O. Ismoilova M.D.	<i>O'zbekistonda "islom moliyasi"ning tashkiliy iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalari</i>	97
Odilov A.A.	<i>Rationale for external quality assurance in higher education: history and current trends</i>	104

Qayimova Z. Giyasov B. Abdullayev I.	<i>Tijorat banklarining yangi bank xizmatlari va mahsulotlarini joriy etish amaliyoti</i>	109
Tashmatov Sh.U.	<i>Internet savdoda logistik boshqaruvni takomillashtirish yo'nalishlari</i>	116
Tursunov A.	<i>Islomiy mikromoliyalashtirishning iqtisodiy zarurligi va qashshoqlikni qisqartirishdagi ahamiyati</i>	122
Urakova M.H. Tairova M.M.	<i>The role of innovative clusters in achieving efficiency</i>	128
Xalimova N.J.	<i>Ijtimoiy media mohiyati hamda strategiyalari</i>	132
Абдухалилова Л.Т.	<i>Тижорат банкларида валюта айирбошлаш шахобчаларида инновацион технологиялар асосида маркетинг тамойилларини қўллаш</i>	137
Абдувохидов А.А. Эшпўлатов Д.Б. Бегимқулов Ж.Ж.	<i>Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсиш сифатини аниқлаш ва унинг кўрсаткичлари таҳлили</i>	142
Абдукадилова К.А.	<i>Совершенствование подготовки конкурентных кадров в развитии третьего ренессанса Республики Узбекистан</i>	160
Абдуллаева А.Р.	<i>Ташқи иқтисодий фаолиятда трансчегаравий электрон тижорат</i>	165
Абдуллоев А.Ж. Абдуллаев З.А. Чориева Н.Қ.	<i>Кооперация муносабатларида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари кластер усулини ривожлантириш</i>	171
Абдуллоев А.Ж. Одинаева Н.Ф. Дўстова А.Қ.	<i>Фермер хўжаликларида кооперация муносабатларини ривожлантиришда касбий малакали кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакаларини ошириш тизимини такомиллаштириш</i>	178
Акрамов Ғ.Б.	<i>Худудларни барқарор ривожланишини таъминлашда молиявий салоҳият таҳлилини такомиллаштириш</i>	186
Алимов Р.Х. Мусаева З.А.	<i>Ўзбекистон Республикасида камбағалликнинг қисқартиришга таъсир этувчи омиллар таҳлили</i>	192
Аминова Н.У.	<i>Ислом молияси тамойиллари асосида инвестиция лойиҳаларини молийлаштиришнинг хориж мамлакатлари тажрибаси</i>	201
Асқарова М.И.	<i>Оила миграцияси: муаммолар ва ечимлар</i>	208
Ахмедов О.	<i>Бюджет ташкилотларида қурилиш таъмирлаш харажатлари аудити ва молиявий назоратини такомиллаштириш</i>	214
Ахмедова У.Х. Мавлонов С.Х. Арзуманян С.Ю.	<i>Влияние мировых событий на денежно-кредитную политику центрального банка Республики Узбекистан</i>	223
Аҳмаджонов А.К.	<i>Электр энергетика акциядорлик жамиятларида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига мувофиқ молиявий ҳисоботларни тузиш муаммолари</i>	228
Байжанов Д.С.	<i>Ўзбекистонда ислом молияси инструментларидан фойдаланишни ривожлантириш йўллари</i>	234

Бахриддинова М.А.	Жаҳондаги демографик вазият ва уни ўрганишнинг баъзи масалалари	240
Бердиева У.А.	Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш	248
Гаипов Ж.Б.	Институциональные основы платежных систем Республики Узбекистан	255
Джумаев Ф.Т.	Минтақани саноат таркибий ўзгаришларни моделлаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари	266
Дусбоев Ў.Х.	Микромолиялаш ташкилотлари фаолиятининг иқтисодий-ҳуқуқий асосларининг айрим долзаб жиҳатлари	273
Зиё Ш.А.	Исломий ва анъанавий молиявий хизматларнинг қиёсий таҳлили	279
Ибодов К.М.	Самарқанд вилоятида ресторан хизматлари соҳасининг ҳолати ва ривожланиш тенденциялари	284
Каландаров Р.А.	Институционал ўзгаришларнинг динамикасига таъсир қилувчи омиллар	291
Камилова И.Х.	Тижорат банкларида инвестицион кредитлашни ривожлантириш истиқболлари: хорижий мамлакатлар мисолида	302
Кузиев А.У.	Транспорт тармоғи ҳолатининг ҳудуд ижтимоий-иқтисодий ривожланишига таъсири	308
Курбонбекова М.Т.	Марказий банк монетар сиёсати мажбурий захира инструментининг аҳамияти	315
Мавланов Н.	Хўжалик юритувчи субъектларда кредит миқдорини максимал ҳажмини аниқлаш методикасини такомиллаштириш	324
Мадреймов К.Т.	Экологик хавфларнинг олдини олишнинг иқтисодий механизмлари	330
Мансуров М.А.	Давлат бюджети харажатларининг ғазна ижроси	337
Махмадулов Ж.М.	Жисмоний шахслардан мол-мулк ва ер солиқларини ундириш тартибини ишлаб чиқиш самарадорлиги	345
Мирзоев Б.Ш.	Давлат молиявий назорати тизимида самарадорлик аудитининг хориж тажрибаси ва уни жорий этишнинг зарурлиги	351
Мирсаидова Ш.А.	Пути модернизации производства в цифровой экономике	360
Мукимов Х.А.	Особенности внедрения KPI в правоохранительных структурах	365
Муминова Э.А.	Тўқимачилик саноати тармоғида ҳудудларни ривожлантиришда инновацион кластерларни бошқаришни такомиллаштириш	370
Нормурзаев У.Х.	Мамлакатимизда солиқ имтиёзлари самарадорлигини ошириш йўллари	379
Олимжонов З.З.	Давлатнинг қарзларини бошқариш стратегиясини ишлаб чиқишда халқаро меъёрларни жорий этишнинг аҳамияти	386
Рахимова Х.У. Сайиткулов Ж.И.	Методология расширения диверсификации банковской деятельности в условиях цифровизации	393

Сабирава З.Қ.	Хўжалик юритувчи субъектларда бухгалтерия ҳисобини халқаро стандартлар асосида ташкил этиш	399
Сайфуллаев М.С.	Бозор иқтисодиёти шароитида активларнинг иқтисодий мазмуни, уларнинг туркумланиши ва такомиллаштириш	404
Салоҳиддинов С.А.	Глобаллашув шароитида ишлаб чиқариш жараёнларининг истиқболли прогнозлари	410
Табаев А.З. Суюндиқова Д.М.	Боғдорчилик ва узумчиликка ихтисослаштирилган хўжаликларга кўрсатиладиган суспензия сепиш хизматини ривожлантириш истиқболлари	416
Турсунқулов И.А. Норбоева Д.Д.	Қурилиш материаллари корхоналарида бошқарув механизмини такомиллаштириш йўллари	422
Турсунов Б.О.	Мамлакатимиз саноат тармоғининг молиявий хавфсизлигини таъминлашда циклик динамикаси таҳлили	432
Усмонов К.А.	Ўзбекистонда қўшилган қиймат солиғини такомиллаштириш бўйича йўналишлар	441
Фаттаева Н.Р.	Мамлакат логистик имкониятларини кенгайтириш йўналишлари	446
Ҳамидова З.А.	Ўзбекистон шароитида ҳунармандчиликни ривожлантириш бўйича иқтисодий сиёсати ҳолатининг таҳлили	451
Ҳожиёв Э.Ё.	Ўрик маҳсулотларининг экспорт салоҳиятини оширишда маркетинг тадқиқотларидан фойдаланишнинг ўзига хос хусусиятлари	465
Ҳамдамов О.Н. Сайфиева З.Х.	Ўзбекистонда капитал бозорини ривожланиш тенденциялари ва имкониятлари	473
Шарипов К.А. Зайниддинова У.Дж.	Автосаноат корхоналарида бенчмаркинг стратегиясини такомиллаштириш йўллари	479
Шодиев А.А.	Кичик бизнес корхоналар учун МҲХСининг мазмуни, аҳамияти ҳамда маҳаллий корхоналарда қўллаш истиқболлари	491
Эргашев Қ.Э.	Ўзбекистонда рақамли божхона хизматларини ривожлантириш билан боғлиқ долзарб масалалар	501
Юлдошева Г.А.	Корхоналар фаолиятини молиявий моделлаштириш зарурлиги	506
Юсупов А.Р. Юнусов И.И.	Ўзбекистон Республикасида ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш муаммолари ва ечимлари	513
Юсуфалиев О.А.	Аҳолининг фаровонлиги оширишда бандликни таъминлашнинг долзарб масалалари	519

КООПЕРАЦИЯ МУНОСАБАТЛАРИДА ФАОЛИЯТ КЎРСАТАЁТГАН ФЕРМЕР ХЎЖАЛИКЛАРИ КЛАСТЕР УСУЛИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

и.ф.ф.д., доцент Абдуллоев А.Ж., Абдуллаев З.А., Чориева Н.Қ.

Бухоро давлат университети

Аннотация: Мақолада кооперация муносабатларида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари кластер усулини ривожлантириш масалалари баён этилган. Сўнгги йилларда республикада деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларига ажратилган майдонлардан самарали фойдаланиш, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, қишлоқ аҳолисининг бандлиги ва турмуш даражасини ошириш бўйича тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Бу жараёнларнинг таҳлили ва ривожланиш истиқболлари муаллифлар томонидан ушбу мақолада ўрганилган.

Калит сўзлар: фермер хўжаликларида, кооперация, агрокластер, риводланиш, логистика, самарадорлик, сақлаш харажатлари, ташиш харажатлари.

DEVELOPMENT OF CLUSTER METHODS OF FARMS ACTIVITIES IN COOPERATIVE RELATIONS

c.e.s, Associate Professor Abdulloev A.J., Abdullaev Z.A., Chorieva N.K.

Bukhara State University

Annotation. The article describes the development of the cluster method of farms operating in cooperative relations. In recent years, the country has been systematically working to effectively use the land allocated to dehqan farms and landowners, to protect their rights and legitimate interests, to increase employment and living standards of the rural population. The analysis and development prospects of these processes have been studied by the authors in this article.

Keywords: farm, cooperative, agro-cluster, revival, logistics, samarador, storage costs, transportation costs.

1. Кириш.

Маълумки, аграр соҳада таркибий ислохотларни янада чуқурлаштириш, мева-сабзавот маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ташкил этишда кластер усулини ривожлантириш, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш занжирини кооперация муносабатлари асосида ривожлантириш, юқори қўшилган қийматга эга экспортга йўналтирилган рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини кўпайтириш мақсадида Картошка етиштирувчилар уюшмасига аъзо бўлган «Агровер» МЧЖнинг Тошкент вилояти ҳудудида «Бўстонлиқ картошкачилик маркази» МЧЖ, «Солануз» МЧЖ, «Агровер-уруғчилик» МЧЖ, «Вернатурал» МЧЖ ва «Соф табиат агро» МЧЖ негизида истеъмолга йўналтирилган картошка ишлаб чиқариш ва чуқур қайта ишлаш бўйича агросаноат кластери ташкил қилинди (Қарор, 2020).

2. Адабиётлар шарҳи.

Погодина ва бошқалар (2015) кластерларнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиётдаги ролини ўргандилар. Инновацион кластерларни шакллантириш ва ривожлантириш асосида ижтимоий-иқтисодий тизимларнинг инновацион салоҳиятини ошириш йўллариини ўрганиб, кластерли ёндашувни жорий этиш зарурлигини асослаганлар. Инновацион ижтимоий-иқтисодий тизимни ривожлантириш моделлари ва механизмларини, мамлакатнинг илмий-техникавий ривожланишининг воситалари ва тенденцияларини таҳлил қилишиб, инновацион фаолиятни рағбатлантириш

механизмларини такомиллаштириш бўйича кўрсатмалар ва инновацион сиёсат воситаларини бериб ўтишган.

Қишлоқ хўжалиги соҳасида кластерлар бугунги кунда кенг ривожланган йўналиш бўлиб, бу борада тадқиқот ва таҳлиллар олиб борган хорижий ва маҳаллий олимлар кўп. Глотко ва бошқалар (2018) ўз изланишлари давомида кластер қишлоқ хўжалигида, айниқса, фермер хўжаликлари кооперативларида кластернинг аҳамияти, унга таъсир этувчи омиллар ҳақида сўз юритдилар.

Иванова, Никитинлар (2018) кластерни оптималлаштириш тарафдорлари бўлган. Улар кластерда замонавий динамик қувват ва симсиз сенсорли уланишларни ўрнатиш самарадорликни оширишига ишонишди.

Фишер ва бошқалар (2018) қишлоқ хўжалигини муҳофаза қилиш кераклигини ва бунда Малавия мисолини кўриб таҳлил қилишган.

Упфоф (2019) фермер бошчилигида халқаро суғориш бошқарувини такомиллаштириш, жараёни тўғри йўлга қўйиш ва бу орқали самарадорликка эришишни таҳлил қилган.

3. Тадқиқот методологияси.

Ушбу тадқиқотда кооперация муносабатларида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари кластернинг аҳамияти ва самарадорлигини аниқлаш мақсадида анализ, синтез, индуктив, дедуктив, қиёсий таҳлил ҳамда моделлаштириш методларидан фойдаланилган.

4. Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Агрокластернинг асосий фаолият йўналишлари этиб қуйидагиларни белгиланган:

1. Уруғлик картошка етиштириш, шу жумладан, уни вируссиз ин витро технологияси асосида кўпайтириш;

2. Илмий асосланган алмашлаб экиш тизимида қўлланиладиган дуккакли, бошоқли дон ва бошқа қишлоқ хўжалиги экинларининг уруғликларини етиштириш;

3. Маҳаллий ва хорижий селекция ҳамда биотехнологик навларнинг бирламчи уруғчилигини ташкил этиш ва ривожлантириш;

4. Уруғчилик бўйича маҳаллий ва халқаро ташкилотлар билан самарали ҳамкорлик қилиш, уруғликларни экишдан олдин ишлов бериш ва қайта ишлашга оид инновацион технологиялар, шу жумладан, сувни тежовчи технологияларни кенг жорий этиш белгиланди.

Республикада истеъмол ва уруғлик картошка етиштиришни ошириш, картошкачилик соҳасида кластер ва кооперация механизмларини кенгайтириш, замонавий инновацион технологиялар ва ресурстежамкор ишланмаларни жорий этишни давлат томонидан янада қўллаб-қувватлаш, шунингдек, картошкага бўлган ички бозор талабини тўлиқ қондириш мақсадида Картошка етиштирувчилар уюшмасининг картошкачиликка ихтисослаштириладиган туманларида картошкачилик кластерлари ва кооперациялари ташкил этиш иқтисодий жиҳатдан рағбатлантирилиши белгиланди (Қарор, 2020).

Янгидан ташкил қилинаётган картошкачилик кластерлари ва кооперациялари фаолиятининг асосий йўналишлари бўлиб қуйидагилар:

✓ инновацион ва ресурс тежамкор технологиялар асосида аниқ белгиланган, табиий –иқлим шароитлари ва тупроқ таркиби мос бўлган майдонларда истеъмол ва уруғлик картошка етиштириш ҳамда соҳада қўшилган қиймат занжирини яратиш;

✓ илмий – тадқиқот институларининг тажриба хўжаликлари, уруғчилик фермер хўжаликлари ва кластерларда уруғлик картошканинг супер элита ва элита авлодларини етиштиришни кенгайтириш ва бу борада хўжалик субъектларини иқтисодий рағбатлантириш, уруғликлар тайёрлаш ҳамда замонавий картошка плантацияларини барпо этишни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш;

✓ истеъмол ва уруғлик картошкага бўлган ички бозор талабини йил давомида тўлиқ қондириш, шунингдек, унинг экспортини кенгайтириш ва молиявий қўллаб - қувватлаш;

✓ картошка экиш учун мўлжалланган экин майдонининг камида 50 фоизда уруғлик картошканинг супер элита ва (ёки) элита авлодларини етиштиришни йўлга қўйиш ҳамда бу борада уруғчилик хўжаликларини иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

✓ уруғлик картошкани сақлаш, саралаш, етказиб бериш ва қайта ишлаш тизимида логистика ва замонавий теримнал шохобчаларини қурилиши ҳар томонлама қўллаб - қувватланишини йўлга қўйиш;

✓ картошкачилик соҳасига кластерлар, кооперациялар, фермер ва деҳқон хўжаликлари томонидан илғор технологиялар, инновацион ечимлар (ноу-хау) ва илм-фан ютуқларини жорий этиш каби тадбирлар белгиланди.

Республикамизда 2020 йил 1 майдан бошлаб картошка етиштирувчи фермер хўжаликлари, қишлоқ хўжалиги корхоналари, шунингдек, картошкачилик кластерлари ва кооперацияларининг уруғлик картошка харид қилиш харажатларини молиялаштириш ва бунда уларни иқтисодий қўллаб - қувватлаш мақсадида ушбу хўжалик субъектларига 12 ой муддатгача тижорат кредитлари ажратилиши белгиланди.

Бунда:

✓ миллий валютада ажратиладиган тижорат кредитлари бўйича фоиз ставкаси Ўзбекистон Республикаси Марказий банкнинг асосий ставкасидан ошадиган, лекин 10 фоиз пунктдан кўп бўлмаган қисми;

✓ хорижий валютада ажратиладиган кредитлар бўйича фоиз ставкасининг 30 фоизигача, лекин 3 фоиз пунктдан кўп бўлмаган қисми Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси маблағлари ҳисобидан қопланиши кўзда тутилган.

Бизнинг фикримизча, бу жараёнда маҳаллий бошқарув органлари, хокимликлар, тегишли тармоқ вазирлик ва идоралари томонидан ҳамкорликда уйғунлашган режалар қабул қилиниши зарур. Бу ҳамкорлик асосида ҳар йили якунига қадар кластер ва кооперациялар таклифлари ҳамда истеъмол меъёрлари асосида келгуси йил учун картошка экин майдонлари ва ялпи ҳосили прогноз кўрсаткичлари, шунингдек, уруғлик картошкага йиллик талаб ва унинг етишмайдиган миқдори аниқланиши зарур.

Мамлакатимизга хориждан олиб кириладиган уруғлик картошка яқин 3-5 йил муддат ичида божхона божидан озод этилиши мақсадга мувофиқ.

Шунингдек, белгиланган имтиёзлар қаторида карантин кўрик далолатномаси ва мувофиқлик сертификатларини олиш соддалаштирилиши ва тегишли текширувлардан сўнг қисқа муддатда хўжалик субъектлари томонидан олиниши мақсадга мувофиқ.

Бундан ташқари, картошка экиладиган ерлар учун ресурс солиқларини такомиллаштириш ва қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларнинг норматив қийматини аниқлаш, шунингдек, сув тежовчи технологияларни, шу жумладан ёмғирлатиб суғориш тизими жорий қилинган ерларни 3-5 йил муддатга ер солиғидан (ягона ер солиғидан) озод қилиниши мақсадга мувофиқ.

Сув ресурсларидан самарали фойдаланиш барча даврларда муҳим ҳисобланади. Картошкачиликни ривожлантириш ҳам сув таъминоти билан боғлиқ ва шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлигига 2020 йилнинг 1 июлига қадар ахборот технологияларини жорий этган ҳолда фойдаланилган сув ресурслари ҳисобини юритиш, уларнинг ҳажмини аниқлаш тартибини, шунингдек, қишлоқ хўжалиги экинларини суғориш учун фойдаланиладиган сув ресурслари меъёрини қайта кўриб чиқиб, тасдиқлаш вазифаси топширилди.

Илмий муассасаларни картошкачиликда тутган ўрни юқори эканлигини ҳисобга олиб, мамлакатимизда ягона ҳисобланган Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институтига қўйидаги вазифалар топширилди:

✓ Истеъмол ва уруғлик картошка етиштиришнинг илмий назарий асосларини такомиллаштириш, картошка уруғликларини тайёрлаш ва илғор агротехнологияларни қўллаш бўйича илмий тадқиқотлар олиб бориш;

✓ истеъмол ва уруғлик картошканинг янги ҳамда серҳосил, навлари коллекциясини яратиш, илмий ишланмаларни амалиётга жорий этиш;

✓ халқаро молия институтлари, хорижий донорлар грантлари ҳамда хусусий ташаббускорлар маблағлари ҳисобидан уруғлик картошканинг супер элита ва элита авлодларини етиштириш, замонавий картошка плантацияларини барпо этиш, «in vitro» лабораторияси ташкил этиш, уруғликлар тайёрлаш ва картошка етиштирувчиларга етказиб бериш;

✓ сабзавот ва полиз экинларининг юқори ҳосилдор, қурғоқчиликка, шўрга ва касалликларга чидамли, мева сифати юқори бўлган навлари ва дурагайлари яратиш ва уларнинг бирламчи уруғчилигини ташкил этиш, шунингдек, ноанъанавий сабзавот экинларини интродукция қилиш ишларини олиб бориш;

✓ истеъмол ва уруғлик картошка етиштиришда илғор агротехнологиялар қўллаш ҳамда картошка плантацияларини ташкил этиш бўйича тавсияларни ишлаб чиқиш ҳамда маҳсулот етиштирувчиларга етказиш каби вазифалар.

Институтга ушбу тадбирларни Уруғчиликни ривожлантириш маркази, хусусий ташаббускор тадбиркорлар иштирокида, хорижий грант ва кредит маблағлари ҳисобидан амалга ошириш ҳуқуқи берилди.

Шу билан биргаликда тегишли вазирлик ва идораларга 2020 йил якунига қадар Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институтига мазкур қарорда юклатилган вазифаларни амалга ошириш, моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ҳамда «in vitro» лабораторияси фаолиятини ташкил этиш учун грант маблағларини жалб қилишга амалий ёрдам кўрсатиш белгиланди. Демак, бу жараёнда ҳам кластерлар (фермер хўжаликлари) илмий муассасалар билан биргаликда кооперация ва интеграция муносабатлари асосида ҳамкорлик қилиш чораларини кўрадилар.

Бу тадбирлар ичида кластерлар ва илмий муассасалар ўратсидаги ўзаро кооперация муносабатларини ўрнатилишида илмий муассасаларнинг молиявий салоҳиятини мустаҳкамлаб бориш устувор вазифалардан ҳисобланади. Шу жиҳатларни ҳисобга олиб, Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти ҳузурида юридик шахс мақомига эга бўлмаган Илмий изланишлар ва инновацион ишланмаларни молиявий қўллаб-қувватлаш, картошка навлари селекцияси ва уруғчилигини ривожлантириш жамғармаси ташкил қилинди. Илмий изланишлар ва инновацион ишланмаларни молиявий қўллаб-қувватлаш, картошка навлари селекцияси ва уруғчилигини ривожлантириш жамғармаси маблағларини шакллантириш ва улардан фойдаланиш тартиби қўйидагилардан иборат:

Ушбу Жамғарма маблағларини шакллантиришда ҳам давлатнинг иқтисодий қўллаб-қувватлаш манбаси иштирок этиб, умумий ҳолатда қўйидагилар асосий манба бўлиб ҳисобланади:

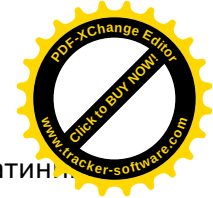
- ✓ Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетидан ажратиладиган маблағлар;
 - ✓ институт тизимидаги тажриба хўжалиги ва илмий-тажриба станцияларининг хўжалик фаолиятдан олинган соф фойданинг 20 фоизи миқдоридаги ажратмалари;
 - ✓ халқаро молия институтлари ва бошқа хорижий донорлар грантлари;
 - ✓ қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар;
- Жамғарманинг маблағлари қўйидаги мақсадлар учун сарфланиши белгиланган:
- ✓ сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик соҳасидаги илмий изланишлар ва инновацион ишланмаларни молиялаштириш учун грантлар ажратиш;
 - ✓ картошка навлари селекцияси ва уруғчилигини йўлга қўйиш бўйича тажриба-синов ва бошқа лойиҳаларни молиялаштириш;
 - ✓ сабзавот, полиз экинлари ва картошканинг яратилган навлари муаллифларини рағбатлантириш.

Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти тасарруфига Тошкент вилояти, Бўстонлиқ тумани, «Сойлик» МФЙ ҳудудида жойлашган 17,2 гектар ер майдонини (Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясига қарашли Биоорганик кимё институти тасарруфида бўлган) картошканинг маҳаллий навлари бирламчи уруғчилигини, Тошкент вилояти Бўстонлиқ туманидаги «Бурчмулло» давлат ўрмон хўжалигининг «Писком» массиви ҳудудидаги бўш турган ер майдонларида эса юқори авлодли уруғлик картошка етиштиришни йўлга қўйиш ва истиқболда етиштириладиган уруғлик картошка материалларини кооперация асосида фермер хўжаликлари, картошкачилик кластерларга етказиб бериш вазифалари белгиланди.

Тадқиқот жараёнида деҳқон хўжаликларининг ўрни ва салмоғи юқори эканлигини ҳисобга олиниб, уларни фаолияти ҳам таҳлил қилинди.

Сўнгги йилларда республикада деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларига ажратилган майдонлардан самарали фойдаланиш, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, қишлоқ аҳолисининг бандлиги ва турмуш даражасини ошириш бўйича тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Маълумки, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер участкаларида серҳосил ва юқори даромад берадиган қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштириш, моддий-техник ресурсларни тизимли етказиб бериш орқали ички истеъмол ва экспорт учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш ҳажмларини кўпайтириш ҳамда қишлоқ

аҳолисининг моддий манфаатдорлигини ошириш мамлакат раҳбари ва ҳукуматининг диққат – эътиборида бўлиб келмоқда (Қарор, 2020).

Деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларини ҳар бир ҳудуднинг ихтисослашуви, тупроқ-иқлим шароити, сув таъминотини инобатга олган ҳолда, «бир маҳалла - бир маҳсулот» тамойили асосида деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер участкаларидаги қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштириш ва маҳсулот етиштириш прогноз кўрсаткичлари тасдиқланди. Ушбу прогноз кўрсаткичлари истиқболда ҳар бир деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари ўратсида кооперация муносабатларини ривожлантириш билан боғлиқ чора тадбирлар ишлаб чиқишда зарур ҳисобланади.

Маҳаллий ҳокимликлар томонидан ташқи бозор талаблари асосида маҳаллаларнинг экспортбоп қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришга ихтисослаштириш;

«Томорқа хизмати» МЧЖлар кооперацияга аъзо деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларига шартнома асосида уруғлар, кўчатлар ва бошқа зарур моддий ресурсларни белгиланган тартибда етказиб бериш;

деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер участкаларида етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини «Томорқа хизмати» МЧЖлар томонидан белгиланган тартибда сотиб олиш ва уларнинг экспорт қилинишини ташкил этиш кўзда тутилди.

Аҳоли яшаш уйларида мавжуд томорқа ерларидан самарали фойдаланиш, «Томорқа хизмати» МЧЖ моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, фаолиятини янада кенгайтириш ва кооперация муносабатлари асосида ҳамкорлик тадбирларини ривожлантириш, аҳоли томорқаларини хизматлари билан қамраб олиш даражасини ошириш, шунингдек маҳсулотларни экспорт қилиш имкониятларини янада кўпайтириш мақсадида аҳоли томорқаларига кафолатланган кўчат ва уруғларни тизимли етказиб беришни ташкил этиш учун «Томорқа хизмати» МЧЖларга иссиқхона, совутгичли омборхоналар, чорвачилик мажмуалари қуриш учун асосланган ҳисоб-китобларга мувофиқ қишлоқ хўжалигида фойдаланмайдиган ер участкаларидан ташқари алоҳида ер майдонларини ажратиш (Қарор, 2020);

кооперацияга аъзо аҳоли томорқаларига кафолатланган кўчат ва уруғларни тизимли етказиб бериш, маҳсулотларни сотишни ташкил қилиш учун вилоятлар ва туман (шаҳар)лар марказий деҳқон бозорларида, аҳоли гавжум пунктларида «Томорқа хизмати» МЧЖлар учун махсус савдо майдонларини ажратиш белгиланди.

Кластер усулида, кооперация муносабатлари асосида фаолият юритаётган «Томорқа хизмати» МЧЖларга 3 йил муддатга кредит ёки уларнинг устав капиталига кейинчалик сотиш ҳуқуқи билан улуш ажратиш;

аҳоли томорқаларида етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш учун 20 — 30 тонналик кичик ҳажмли совутгичлар барпо этиш учун кредит ажратиш;

тижорат банклари билан биргаликда Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг асосий ставкасида уч ой имтиёзли давр билан бир йил муддатга 4 фоиз банк маржасини ҳисобга олган ҳолда аҳоли томорқаларидан самарали фойдаланиш йўналишида 2 миллион сўмгача Оилавий тадбиркорлик маркази хулосасисиз On-line тарзда томорқа ер эгаларига микрокредитлар ажратиш механизми жорий этиш кўзда тутилган.

Мамлакатимизда кооперация асосида фаолият кўрсатаётган тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси ҳисобидан:

✓ «Томорқа хизмати» МЧЖ ҳамда қишлоқ хўжалиги кооперативларига бериладиган кредитлар бўйича кредит суммасининг 2023 йил 1 январга қадар 50 фоизигача, бироқ 3 млрд сўмдан ортиқ бўлмаган ҳажмда кафиллик берилиши белгилансин;

✓ фермер, деҳқон хўжалиги ва томорқа ер эгалари, «Томорқа хизмати» МЧЖ ва қишлоқ хўжалиги кооперативларига Фермер, деҳқон хўжалиги ва томорқа ер эгаларини қўллаб-қувватлаш жамғармаси маблағлари ҳисобидан Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси тўғрисидаги низом талабларини ҳисобга олган ҳолда, ажратиладиган кредитлар фоиз ставкасининг 7,5 фоизли пунктгача қоплаб бериш тизими жорий этилди.

Жорий йилдан бошлаб камида 30 та аҳоли томорқаларини суғориш учун ер ости сувларига қудуқларни бурғулаш харажатларининг 70 фоизини, бироқ 120 миллион сўмдан ошмайдиган қисmini қоплашга субсидия ажратиш режалаштирилди.

2022 йил 1 январга қадар тасдиқланган товарларни олиб киришда божхона божининг (божхона расмийлаштируви учун тўлов ва қўшилган қиймат солиғидан ташқари) ноль ставкалари белгиланди.

5. Хулоса ва таклифлар.

Юқоридагилардан хулоса қиладиган бўлсак, бугунги глобаллашув шароитида қишлоқ хўжалиги имкониятларини кенгайтириш, бу йўлда интенсив усулларни қўллаган ҳолда ресурсларни тежаш ва аҳолини керакли озиқ овқат билан таъминлаш долзарб вазифа бўлиб қолмоқда.

Бу муаммоларни ечиш учун биринчи навбатда, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлар навини ошириш яъни диверсификация қилиш, янги турдаги навларни ихтиро қилиб уни инновация қилиш орқали жараёнга тадбиқ этиш ва илм фан билан ишлаб чиқариш жараёнини интеграциялаш лозим.

Иккинчидан, юқорида айтилганидек, кооперацион ташкилотларни ташкил этиш, уларда кластерларни жорий этиш ва бу орқали ташиш, юклаш ва сақлаш харажатларини камайтириш орқали таннархни арзонлаштириш ва юқори самарадорликка эришиш мумкин.

Учинчидан, табиий ресурслар, айниқса сув ресурслари танқислигини ҳисобга олган ҳолда инновацион суғориш йўллари қўллаш орқали маҳсулот етиштириш ва ресурс харажатларини маҳсулот сифатига таъсир этмаган даражада қисқартириш керак.

Тўртинчидан, давлат бераётган имкониятлардан тўғри фойдаланиб юқори фойда кўриш, маҳсулотлар билан ички бозорни ва ташқи Жаҳон бозорида ҳам ўз ўрнини яратиш ҳар бир кооперацион кластерли жамиятлар қилиши лозим бўлган ва уларнинг ривожланиши учун керак бўлган таклифларимиз ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тупроқ-иқлим хусусиятларидан келиб чиқиб, қишлоқ хўжалиги экинларининг уруғ ва кўчатларини ҳудудлар кесимида экиш, етиштириш ва кооперация муносабатлари асосида сифатли маҳсулот олиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиб, жойларга етказилиши ҳам қишлоқ ҳудудларида кооперация муносабатларини ривожлантиришда муҳим ўринни эгаллайди.

Юқоридаги таҳлиллардан кўриниб турибдики, сўнгги йилларда озиқ-овқат маҳсулотларини етиштириш ҳажмларини кўпайтириш, ички бозорни сифатли маҳсулотлар билан таъминлаш ва мамлакатнинг экспорт салоҳиятини оширишда фермер хўжаликларини кооперация асосида бирлашиши муҳим ҳисобланади. Кооперация муносабатларида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари, кластерлар ёки деҳқон хўжаликларининг экин майдонларини кўпайтириш имкониятлари юзага келади. Бу эса қишлоқ ҳудудларини алоҳида тур экинларни экилишига ихтисослаштириш, маҳсулот етиштирувчиларни кластерлар ва кооперацияларга бирлаштириш каби амалий чораларни изчил ва тизимли кўрилишини талаб қилади.

Адабиётлар / Литература / Reference:

Pogodina, T. V., Veselovsky, M. Y., Abrashkin, M. S., & Aleksakhina, V. G. (2015) Improvement of the innovative capacity of a socioeconomic system based on the development of the cluster approach. *Asian Social Science*, 11(1), 304.

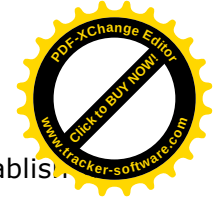
Gloto, A. V., Sycheva, I. N., Dunets, A. N., Kolupaev, A. A., Makarov, A. N., & Anikienko, N. N. (2018) Development of the regional agriculture through the cluster approach in russian federation. *International Journal of Mechanical Engineering and Technology*, 9(11), 1156-1168.

Ivanova, E.V., & Nikitin, A. V. (2018) Cluster-cooperative project of innovative development of agriculture. *Quality-Access to Success*, 19.

Fisher, M., Holden, S. T., Thierfelder, C., & Katengeza, S. P. (2018) Awareness and adoption of conservation agriculture in Malawi: what difference can farmer-to-farmer extension make? *International Journal of Agricultural Sustainability*, 16(3), 310-325.

Uphoff, N. (2019) Improving international irrigation management with farmer participation: Getting the process right. Routledge.

Қарор (2020) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 1 апрелдаги "Тошкент вилоятида замонавий картошкачилик кластерини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида" ги 193-сон. / Resolution (2020) No. 193 of the Cabinet of

Ministers of the Republic of Uzbekistan dated April 1, 2020 "On measures to establish a modern potato cluster in Tashkent region".

Қарор (2020) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 6 майдаги "Республикада картошка етиштиришни кенгайтириш ва уруғчилигини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-4704-сон. / Resolution (2020) of the President of the Republic of Uzbekistan dated May 6, 2020 "On measures to expand potato cultivation and further development of seed production in the Republic" No. RP-4704.

Қарор (2020) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 30 январдаги "Деҳқон хўжаликлари ва аҳоли томорқалари ер участкаларидан янада самарали фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 53-сон қарори. / Resolution (2020) Resolution No. 53 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated January 30, 2020 "On measures for more effective use of land plots of farms and household estates".

Қарор (2020) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 30 июндаги "Аҳоли томорқаларидан фойдаланиш самарадорлигини оширишнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-4767-сон. / Resolution (2020) of the President of the Republic of Uzbekistan dated June 30, 2020 "On additional measures to increase the efficiency of the use of residential estates" No. RP-4767.